

Azərbaycan sentimentalizminə baxış

İsa Həbibbəyli

AMEA-nın vitse-prezidenti, akademik

E-mail: isa.habibbeyli@science.az

Annotasiya. Dünya ədəbiyyatında XVIII əsrin sonu XIX əsrin əvvəllərində özünəməxsus normaları formalaşmış sentimentalizm ədəbi cərəyanının Azərbaycan ədəbiyyatında mövcudluğu XX əsrin əvvəllərinə təsadüf edir. Romantizmin ərəfəsi kimi dəyərləndirilən həmin ədəbi cərəyanın sədlərinin və prinsiplərinin müəyyənləşməsində mübahisəli məqamlarla rastlaşırıq. Sentimentalizmə aid əsərlərin bəzən maarifçiliyə, bəzən də romantizmə aid nümunələr kimi qiymətləndirilməsi özünü göstərir.

Dünya ədəbiyyatında olduğu kimi, Azərbaycan ədəbiyyatında da sentimentalizm ədəbi cərəyan olaraq kapitalizm cəmiyyətinin yaranması ilə meydana çıxmışdır. XIX əsrin ortalarından etibarən Azərbaycanda feodal münasibətlərinin dağılmağa başlaması ilə yaranan sentimental ədəbiyyat əlamətləri XX əsrin əvvəllərində ölkəmizdə kapitalizmin tam şəkildə bərqərar olmasından sonra genişlənərək, ədəbi cərəyan səviyyəsində inkişaf etmişdir. XX əsrin əvvəllərində mövcud cəmiyyət hadisələrinə münasibətdə hissləri və həyəcanları ədəbiyyatda ön mövqeyə çəkən yazıçı və şairlərin yaradıcılıq əlaqələri və birliyi sentimentalizm ədəbi cərəyanının yaranmasına səbəb olmuşdur.

Azərbaycan SSR-in yaranması, sosialist realizminin SSRİ ədəbi məkanında mütləqləşdirilməsi sovet dövründə sentimentalizmin bir ədəbi cərəyan kimi mövcudluluğunun qarşısını aldı.

Sentimentalizm ədəbi cərəyan kimi öz dövrünü çoxdan başa vursa da, ədəbiyyatda sentimental ənənənin yaşadılması davam etdirilməkdədir.

Açar sözlər: Azərbaycan ədəbiyyatı, sentimentalizm, ədəbi cərəyan, sentimental ənənə

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 12.04.2022; qəbul edilib – 22.04.2022

View to Azerbaijani sentimentalism

Isa Habibbayli

Vice-President of ANAS, academician

E-mail: isa.habibbeyli@science.az

Abstract. In the article is dealt with the literary movement of sentimentalism in detail, which is one of the literary movements used in Azerbaijan at the beginning of the 20th century. For a long time, this trend was presented not as an independent literary movement, but as one of the stylistic aspects within the framework of the literary movement of romanticism. As in world literature, sentimentalism emerged as a literary movement with the emergence of capitalist society in Azerbaijani literature. The traces of sentimental literature, which have emerged with the collapse of feudal relations in Azerbaijan since the middle of the 19th century, expanded after the establishment of capitalism in our country at the beginning of the 20th century and developed at the level of a literary movement. At the beginning of the 20th century, the creative relations and community of writers and poets, who highlight their feelings and emotions about current social events, have led to the emergence of the literary movement of sentimentalism.

Sentimentalism operated as a literary trend in Azerbaijani literature until the years of Soviet power. Important changes in the development of literature after the establishment of the USSR in Azerbaijan put an end to sentimentalism.

Although sentimentalism as a literary movement has long since ended, the sentimental tradition is continued in literature.

Keywords: Azerbaijani literature, sentimentalism, literary movement, sentimental tradition

Article history: received – 12.04.2022; accepted – 22.04.2022

Giriş / Introduction

XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda mövcud olan ədəbi cərəyanlardan biri də sentimentalizmdir. Uzun zaman bu axın müstəqil ədəbi cərəyan olaraq deyil, romantizm ədəbi cərəyanı daxilində üslubi təmayüllərdən biri kimi qələmə verilmişdir. Sentimentalizmə aid yaradıcılıq nümunələri və bu istiqamətdə çoxsaylı müəlliflərin mövcudluğu həmin cərəyanın ədəbiyyatımızda bəlli bir zamanda varlığını təsdiq edir. Təkcə bədii yaradıcılıqda deyil, eyni zamanda XX əsrin başlanğıcının ədəbi-nəzəri materiallarında, məqalələrdə sentimentalizmin mövcudluğunu sübut edən fikir və mülahizələrlə rastlaşırıq.

Əsas hissə / Main Part

Azərbaycan ədəbiyyatında romantizm ədəbi cərəyanını təmsil edən yazıçı və şairlərdən bir çoxu bədii yaradıcılığa sentimental hisslərin bədii ifadəsi ilə başlamışlar. Abbas Səhhətin 1905-ci ildə yazdığı “Təzə şeir necə olmalıdır” məqaləsindəki aşağıdakı fikirlər onun təmsil edildiyi romantizm ədəbi cərəyanının deyil, sentimentalizmin xüsusiyyətlərini ifadə edir: “Yazı yazdığımız vaxt hər şeydən müqəddəs hissiyata tabe olmaq gərəkdir... bəs bu surətdə hissiyatı bilmək lazımdır. Hissiyat iki növdür. Cəli və təbii. Hissiyati-cəliyyənin (saxta, uydurma hissiyatın – İ.H.) hər kəsə təsiri ola bilməz. Hissiyati-təbiyyədir ki, başqasına təsir edən, yazılmış şeirin məzmunları bir lövhəyi-nəqqaş kimi tamam nükat (nöqtəsinə qədər – İ.H.) və dəqiqi-mətləbi bəyana gətirər” [1]. Məhəmməd Hadi də bədii yaradıcılığının başlanğıcında ədəbiyyatda “hissiyati-təbi”nin zəruriliyini nəzərə çatdıraraq yazmışdır: “Əlhasil, məsləki müzur (zərərli – İ.H.) olmayıb, övladivətənə səlah (sülh, asayış – İ.H.) və nicat şahrahını (yolunu – İ.H.) göstərən cəraid və mətbuat vətən və millətin, əlhəqq ki, xadimi-həqiqisi, tərçümani-hissiyatıdır” [6].

Ədəbiyyat nəzəriyyəçiləri rus ədəbiyyatında da “sentimentalizmin bir çox hallarda romantizmi qabaqladığını” [8, c.235] müşahidə etmişlər. Buna uyğun olaraq Azərbaycan romantiklərinin başlanğıc mərhələdə özlərinin hissiyata üstünlük vermələrini nəzərə çatdırmaları ilk növbədə onların ədəbiyyatda realist yazıçı və şairlər kimi düşünmədiklərini, fərqli baxışlara malik olmaqlarını bəyan etmək üçün irəli sürdükləri mülahizələrdir. Onlar bəlkə də “hissi-təbiyyə” dedikdə, yalnız hissləri deyil, romantizm üçün zəruri olan xəyalları da bu ad altında nəzərdə tutmuşlar. Çünki ədəbiyyatda xəyal özü də hisslərdən qanadlanan düşüncələrin bədii ifadəsidir. Lakin əsas məsələ ondan ibarətdir ki, Abbas Səhhətin 1905-ci ildə “Təzə şeir necə olmalıdır” məqaləsini yazıb, ədəbiyyatda “hissiyati-təbiyyə” prinsipini irəli sürdükdə, yaxud Məhəmməd Hadi ədəbiyyatının “tərçümani-hissiyat” olduğunu bəyan etdikdə, hələ onların arzu etdikləri yeni romantik ədəbiyyat haqqında təsəvvürlər yenidən formalaşmaqda idi. Azərbaycan ədəbiyyatında 1906-cı ildə Əli bəy Hüseynzadənin redaktorluğu ilə nəşr edilən “Füyuzat” jurnalı meydana çıxdıqdan və xüsusən, həmin jurnalın 1 noyabr 1906-cı il tarixli ilk sayında baş redaktorun “Həyat” və meyli “Füyuzat” adlı məqalə ilə romantizmin xüsusiyyətlərini bəyan etdikdən sonra ədəbiyyatda romantiklərlə sentimentalistlərin yolları ayrılmağa başlamışdır. Əli bəy Hüseynzadənin romantizmin estetik prinsipləri üçün zəruri hesab edildiyi “səadəti-mənəviyyə”ni təsvir və tərənnüm etmək yolunu seçənlər romantik ədəbiyyat xəttini, “hissiyati-təbi” üsulunu əsas kimi qəbul edənlər isə sentimentalizm yolunu davam etdirmişlər. Beləliklə, hələ 1906-cı ildən etibarən bir-birlərinə çox yaxın olan romantizm və sentimentalizmi təmsil edən yazıçı və şairlər fərqli yollarla getməli olmuşlar. Fikrimcə, Azərbaycan ədəbiyyatında sentimentalizm ədəbi cərəyanının yaranmasını da həmin dövrdən hesablamaq lazımdır. Bu dövrə qədər müxtəlif əsrlərdə ədəbiyyatımızda meydana çıxmış sentimental ruhlu bədii əsərlər isə sentimentalizm ədəbi cərəyanının formalaşmasına şərait yaradan

mənbələr, axtarışlar, ənənələr funksiyasını yerinə yetirmişdir.

Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatında və orta əsr klassik poeziyamızda müraciət olunan buta və məktub motivləri sentimentalizmin ilkin ədəbi qaynaqları hesab oluna bilər. Bu cəhətdən Şah İsmayıl Xətəinin on məktub şəklində yazılmış “Dəhnamə” poeması xüsusi əhəmiyyətə malikdir. XIX əsrdə yaşayıb-yaratmış İsmayıl bəy Qutqaşının “Rəşid bəy və Səadət xanım” adlı sentimental-romantik üslubda qələmə alınmış hekayəsi, Xurşidbanu Natəvanın oğlunun vəfatından doğan qəm-qüssəli şeirləri sentimentalizm ədəbi cərəyanının Azərbaycan ədəbiyyatında yaranmasına doğru gedən proseslərin inkişaf etdirilməsinə təsir göstərən mühüm amillərdir. Eyni zamanda, XIX əsr Azərbaycan təriqət ədəbiyyatındakı dini-hissi əhvali-ruhiyyənin tərənnümü də sentimentalizmin ideya-bədii təkamülünə zəmin hazırlamışdır. Azərbaycan ədəbiyyatında sentimentalizm ədəbi cərəyanının ilk tədqiqatçısı olan professor Hüseyn Həşimli haqlı olaraq XX əsrin əvvəllərində Ələkbər Qərib Abbasovun Nikolay Karamzinin “Bədbəxt Liza” romanını, Əbülfət Şahtaxtinskiyin Getenin “Gənc Verterin iztirabları” poemasını Azərbaycan dilinə tərcümə edərək ədəbi ictimaiyyətə çatdırmalarını, türk ədəbiyyatında sentimentalizmin yaradıcısı Mahmud Əkrəm Rəcəzadənin əsərlərinin ölkəmizdə yayılmasını da bu ədəbi axının cərəyanına çevrilməsinə təsir göstərən əhəmiyyətli faktorlar kimi qiymətləndirmişdir [3, s.10-11].

Dünya ədəbiyyatında olduğu kimi, Azərbaycan ədəbiyyatında da sentimentalizm ədəbi cərəyan olaraq kapitalizm cəmiyyətinin yaranması ilə meydana çıxmışdır. XIX əsrin ortalarından etibarən Azərbaycanda feodal münasibətlərinin dağılmağa başlaması ilə yaranan sentimental ədəbiyyat əlamətləri XX əsrin əvvəllərində ölkəmizdə kapitalizmin tam şəkildə bərqərar olmasından sonra genişlənərək, ədəbi cərəyan səviyyəsində inkişaf etmişdir. Xüsusən, “zaman keçdikcə kapitalist münasibətlərinin insana sosial-mənəvi azadlıqlar gətirəcəyinə bəslənən ümidlər doğrulmadığından, sentimentalistlər burjua həyat tərzinin doğurduğu acı nəticələrə qarşı çıxmışlar” [3, s.10]. Bütün bunlar romantiklərdə xəyalların qüvvətlənməsinə, sentimentalistlərdə isə hissələrin və iztirabların təsirli hadisələrlə geniş şəkildə təqdim edilməsinə meydan açmışdır. XX əsrin əvvəllərində mövcud cəmiyyət hadisələrinə münasibətdə hissələri və həyəcanları ədəbiyyatda ön mövqeyə çəkən yazıçı və şairlərin yaradıcılıq əlaqələri və birliyi sentimentalizm ədəbi cərəyanının yaranmasına səbəb olmuşdur.

Cəmiyyətdə gedən ictimai-siyasi proseslərdən narazı qalan yazıçıların kəndə və təbiət mövzusunda üz tutmaları, qəhrəmanların özlərinin daxili azadlıqlarını real həyatda deyil, təbiətin qoynunda axtarıb tapmaları Azərbaycan sentimentalizminin əsas xüsusiyyətlərindəndir. Eyni zamanda, insan talelərindəki bədbəxtliklərin, nakam məhəbbətin, göz yaşlarının, qəlb çırpıntılarının, daxili tərəddüdlərin ədəbiyyatın əsas mövzusu səviyyəsinə qaldırılması da sentimentalizm ədəbi cərəyanına mənsub olan yazıçı və şairlərin fərqli simasını müəyyən edir. Azərbaycan ədəbiyyatında sentimentalizm ədəbi cərəyanını təmsil edən yazıçı və şairlərin yazdıqları bədii əsərlərdəki nakam məhəbbətin daşıyıcıları olan qəhrəmanlar özlərinin təmiz hissələri və düşüncələri ilə əsl insan sevgisinin təbiiliklərini cəmiyyətə təqdim edirlər. Beləliklə, sentimentalizm cərəyanı Azərbaycan ədəbiyyatına saf, pak, təbii hiss və həyəcanları ilə səciyyələnən insanların obrazlarını gətirmişdir. Ailə-məişət mövzusu da sentimental yazıçıların əsərləri vasitəsilə ədəbiyyatımızda özünə geniş yer almışdır. Çox hallarda vüsala çatmayan iztirablı sevgi motivləri də sentimentalistlərin yaradıcılığında geniş yer tutur. Bu, Azərbaycan klassik poeziyasında tərənnüm olunan sevgi motivlərinin XX əsrin əvvəllərindəki sentimental təzahürlərindən ibarət fərqli bir ədəbiyyatın meydana çıxması demək idi.

Digər ədəbi cərəyanlarda olduğu kimi, sentimentalizm ədəbi cərəyanı da Azərbaycan ədəbiyyatında özünəməxsus janrlarını doğurmuşdur. Professor Hüseyn Həşiminin tədqiqatında “sentimental hekayə, povest, kiçikhəcmli romanların, qəlb çırpıntılarını daha geniş açmağa imkan verən epistoliar nəsr nümunələrinin, gündəlik və xatirələrin, melodramların, mərsiyə, elegiya və s. lirik janrların sentimentalizmdə səciyyəvilik qazanması” [3, s.20] faktik ədəbi material əsasında elmi-nəzəri cəhətdən əsaslandırılmışdır. Azərbaycan sentimentalist ədəbiyyatında məktub, gündəlik, xatirə və mənsur şeir janrlarından yaradıcı şəkildə istifadə olunmuşdur. Beləliklə, sentimentalizm ədəbi cərəyanı Azərbaycan ədəbiyyatını fərqli janrlarla zənginləşdirmişdir.

Dünya ədəbiyyatında sentimentalizm müstəqil ədəbi cərəyan kimi XVIII əsirdə İngiltərədə yaranmışdır. Tanınmış ingilis yazıçısı L.Sternin “İtaliya və Fransaya sentimental səyahət” romanı (1748) bu ədəbi cərəyanın ilk bədii təzahürlərindən biri hesab olunur. Avropa ədəbiyyatında böyük fransız yazıçısı Jan Jak Russo (1712-1778) sentimentalizm ədəbi cərəyanının ən görkəmli nümayəndəsi kimi qəbul edilir [9, s.253]. Nikolay Karamzin (1766-1826) “rus ədəbiyyatında bu ədəbi cərəyana başçılıq etmiş yazıçı” [10, c.233] hesab olunur. Dünya ədəbiyyatında sentimentalizm “zəngin emosiyalar və göz yaşları və hissiyyatlar ədəbiyyatı” [11, c.557] kimi xarakterizə olunur.

Azərbaycan ədəbiyyatında sentimentalizm ədəbi cərəyanını təmsil edən yazıçı və şairlər Bakıda çıxan “Şəlalə” jurnalı və “İqbal” qəzetinin ətrafında birləşmişlər. Bu jurnal və qəzetin səhifələrində sentimental yazıçıların bədii əsərləri və məqalələri çap olunmuşdur. Eyni zamanda, vahid cəbhə əsasında cəmləşən şəlaləçilər mətbuatda müzakirələr açmış, özlərinin ədəbi mövqelərini bəyan və müdafiə etmişlər. Bir çox məqamlarda onlar ədəbiyyat məsələlərində romantiklərə yaxınlaşmışlar.

Azərbaycan ədəbiyyatında Abdulla bəy Divanbəyov (1883-1936), İbrahim bəy Musabəyov (1880-1942), Əli Səbri Qasimov (1892-1983), Rza Zaki Lətifbəyov, Ələkbər Qərib Abbasov (1893 (1894)-?), Ağababa Yusifzadə (1886-1938), Nemət Bəsir (1889-1943), Bağır Cabbarzadə, Səkinə xanım Axundzadə (1865-1927), Umgülsüm (1900-1944) və başqaları sentimentalizm ədəbi cərəyanını təmsil edirlər. Abdulla bəy Divanbəyov uzun müddət Azərbaycan ədəbiyyatında romantizm ədəbi cərəyanına, İbrahim bəy Musabəyov isə maarifçi-realist ədəbiyyata aid edilmişdir. Bu, hər şeydən əvvəl, Azərbaycan ədəbiyyatşünaslıq elmində sentimentalizmin ədəbi cərəyan kimi tədqiq edilməməsi ilə əlaqədardır. Eyni zamanda, ədəbiyyatşünaslıqda sosialist realizmi yaradıcılıq metoduna mənsub sənətkar kimi təqdim olunan Cəfər Cabbarlının (1899-1934) ədəbi fəaliyyətinin birinci dövrü sentimentalizm mərhələsi kimi xarakterizə oluna bilər. Görkəmli yazıçı-dramaturqun “Vəfalı Səriyyə, yaxud göz yaşları içərisində gülüş”, “Solğun çiçəklər” dramları, “Aslan və Fərhad”, “Mənsur və Sitarə” hekayələri ədəbiyyatda sentimentalizmin mükəmməl örnəkləridir.

Abdulla bəy Divanbəyovun “Can yangısı” romanı, “Əbdül və Şahzadə” povesti, Cəfər Cabbarlının “Vəfalı Səriyyə” və “Solğun çiçəklər” dramları, İbrahim bəy Musabəyovun “Neft və milyonlar səltənətində”, Əli Səbrinin “Solğun çiçək” romanları, Ələkbər Abbasovun “Qəlbimin sultanı” povesti Azərbaycan sentimentalizm ədəbiyyatının şedevrləridir.

Sentimentalizm ədəbi cərəyanında xüsusi mövqeyə malik olan Rza Zaki Lətifbəyov “Bədbəxt gəlin”, “Köhnə Türkiyə”, “Haqq yerini tapar”, “Leyli və Məcnun” dramları, “Nigar və Neman”, “Məhkəməyi Kübra” opera librettoları, “Nakam qız”, “Zavalı Cavad”, “Fədai eşq” kimi nəsr əsərləri ilə bu yaradıcılıq istiqamətinin formalaşması və inkişafında böyük xidmət göstərmişdir. Sentimentalizmin ədəbi cərəyan səviyyəsində inkişafında Ələkbər Qərib Abbasovun xüsusi xidmətləri olmuşdur. Qori Müəllimlər Seminariyasının məzunu olmuş Ələkbər Qərib Abbasovun “Qəlbimin sultanı” povesti Azərbaycan sentimentalizminə qiymətli ədəbi töhfədir. Onun “Uşaq divanı”, “Məktəbli qız”, “Bacı və qardaş” hekayələri sentimentalizmin özünəməxsus ideya-sənətkarlıq xüsusiyyətlərini yüksək bədii səviyyədə əks etdirən ədəbi nümunələrdir. Eyni tarixi dövrdə yaşayıb-yaratmış Ağababa Yusifzadənin “Həyatın qəhri altında, yaxud xainin sonu” və “Sınıq qanadlar” romanları, Nemət Bəsir Hacıyevin “İki nakam” Bağır Cabbarzadənin “Bir yetimin naləsi”, Səkinə xanım Axundzadənin “Şahzadə Əbülfəz və Rəna xanım” romanları Azərbaycan ədəbiyyatında sentimentalizmin müstəqil ədəbi cərəyan kimi mövcud olduğunu nümayiş etdirən spesifik əsərlərdir. Əli Səbri Qasimovun 1912-ci ildə yazılmış “Şəbi-hicran, yaxud müsibəti-Şadi” povesti və 1913-cü ildə qələmə alınmış “Solğun çiçək” romanı Azərbaycan ədəbiyyatında sentimentalizmi daha da zənginləşdirən və bu ədəbi cərəyanın mövqeyini möhkəmləndirən dəyərli əsərlərdir. Umgülsümün şeirləri Azərbaycan sentimentalizmində poeziyanın da özünəməxsus mövqeyə malik olduğunu göstərir.

Azərbaycan ədəbiyyatında sentimentalizm sovet hakimiyyəti illərinə qədər ədəbi cərəyan kimi fəaliyyət göstərmişdir. Azərbaycan SSR-in yaranması ilə ədəbiyyatın inkişafında baş vermiş kəskin dəyişikliklər sentimentalizmin fəaliyyətinə son qoymuşdur. Cəfər Cabbarlının sentimental ruhlu əsərlərdən realist-romantik pyeslər yazmağa keçməsi, sentimentalizmi təmsil edən yazıçıla-

rın bir çoxunun sovet dövründə təqib edilməsi, İbrahim bəy Musabəyovun fəaliyyətini Kırmda davam etdirməsi sentimentalistlərin ədəbi cəbhəsinin dağılmasına səbəb olmuşdur. Beləliklə, sentimental yazıçıların yaradıcılıq əlaqələri və birliyi pozulmuşdur. Bütün bunlara görə, Azərbaycanda 1920-ci ilin aprel işğalı hadisəsinin baş verməsi sentimentalizm ədəbi cərəyanına son qoyulması ilə nəticələnmişdir.

Azərbaycan ədəbiyyatşünaslıq elmində sentimentalizm ədəbi cərəyanı az öyrənilmişdir. Abdulla bəy Divanbəyov və İbrahim bəy Musabəyovun həyatı və yaradıcılığı haqqında tədqiqat əsərləri yazılsa da, onlardan sentimentalizm cərəyanının nümayəndələri kimi söz açılmamışdır. İlk dəfə Hüseyn Həşimli 1998-ci ildə “Azərbaycan ədəbiyyatında sentimentalizm” mövzusunda dissertasiya müdafiə edərək filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almışdır.

Hüseyn Həşimlinin dissertasiyasında Azərbaycan ədəbiyyatında sentimentalizm ədəbi cərəyanının yaranmasını şərtləndirən siyasi-tarixi və ədəbi amillər əsaslı şəkildə şərh olunmuş, bu ədəbi axının nəsr, poeziya və dramaturgiya üzrə ədəbiyyata gətirdiyi yeniliklər tədqiq edilib ümumiləşdirilmişdir [3]. Bundan əvvəl isə ali məktəblər üçün yazılmış dərslik [7, s.227-230] və dərs vəsaitlərində [5, s.50] Azərbaycan ədəbiyyatında sentimentalizm ədəbi cərəyanının mövcud olmasından söz açılmışdır. Müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında ədəbiyyatımızda sentimentalizm ədəbi cərəyanının varlığından, ideya-estetik prinsiplərindən, bu istiqamətdə meydana çıxmış əsərlərin özünəməxsusluğundan bəhs edilir [2, s.179; 4, s.291-295]. Yekun olaraq Azərbaycan ədəbiyyatşünaslıq elmi bu qərara gəlmişdir ki: “həm bu dissertasiya işi (H.Həşimlinin dissertasiyası – İ.H.), həm də adıçəkilən müəlliflərin əsərlərinə araşdırmaçı gözü ilə salınan nəzər sübut edir ki, Azərbaycan ədəbiyyatında sentimentalizm bir ədəbi cərəyan kimi mövcud olmuşdur” [2].

Nəticə / Conclusion

Azərbaycan ədəbiyyatında sentimentalist əhvali-ruhiyyənin, hiss və həyəcanların bədii ifadəsi ənənəsi sonralar da yaşadılmışdır. Müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatında da sentimental ovqatda yazılmış bədii əsərlər vardır. Xüsusən XX əsrin doxsanıncı illərində meydana çıxmış dekadentizm ədəbi cərəyanının nümayəndələri sentimental düşüncələrin təsvirinə və tərənnümünə daha çox müraciət etmişlər. Sentimentalizm ədəbi cərəyan kimi öz dövrünü çoxdan başa vursa da, ədəbiyyatda sentimental ənənənin yaşadılması davam etdirilməkdədir.

Ədəbiyyat / References

1. Abbas Səhhət. Təzə şeir necə olmalıdır. Bakı, “Həyat” qəzeti, 1905, №14
2. Ədəbiyyat nəzəriyyəsi: inkişaf mərhələləri və problemləri (kollektiv). Bakı, “Elmin inkişafı fondu”, 2018.
3. Hüseyn Həşimli. Azərbaycan ədəbiyyatında sentimentalizm (avtoreferat). Naxçıvan, 1998.
4. İsa Həbibbəyli. Azərbaycan ədəbiyyatı: dövrləşdirmə konsepsiyası və inkişaf mərhələləri. Bakı, Elm, 2019.
5. İsa Həbibbəyli. Ədəbiyyat nəzəriyyəsi (dərs vəsaiti) Bakı, ADPI-nin nəşri, 1985, s.50
6. Məhəmməd Hadi. Aləmi-mətbuat və cəraidə bir nəzər. “Həyat” qəzeti, 13 yanvar 1906-cı il, №12
7. Mir Cəlil, Pənah Xəlilov. Ədəbiyyatşünaslığın əsasları. Bakı, Maarif, 1988.
8. В.П.Мещеряков, А.С.Козлов, Н.П.Кубарева. Введение в литературоведение. Юрайт, 2018.
9. Васили Сорокин. Теория литературы. Москва. Уч пергуз, 1960.
10. Введение в литературоведение. Коллектив (пол общей редакции В.П.Мещеркова). Москва, Юрайт, 2018.
11. Юрий Борева. Энциклопедия эстетики. Москва. Фонд Немаила Ахметова, 2015.

Взгляд на сентиментализм в Азербайджане

Иса Габиббейли

Президент НАНА, академик

E-mail: isa.habibbeyli@science.az

Резюме. В статье подробно ведётся речь о сентиментализме – одном из действенных литературных течений в Азербайджане в начале XX века. Долгие годы он не считался самостоятельным литературным течением, а входил в одно из стилевых направлений романтизма. Как и в мировой литературе, в азербайджанской литературе сентиментализм как литературное течение вступил на арену с возникновением капиталистического общества. Проявления сентиментальной литературы, расширяясь с середины XIX века, с началом распада феодальных отношений в Азербайджане вплоть до полного установления в стране капитализма, развились до уровня литературного течения. Произошедшие в Азербайджане в начале XX века социальные события выразились в литературе выдвижением на первый план чувства обеспокоенности в творческих связях и единении писателей и поэтов, что стало причиной появления литературного течения сентиментализм.

В азербайджанской литературе сентиментализм являлся литературным течением до установления советской власти. Произошедшие с созданием Азербайджанской ССР кардинальные изменения в развитии литературы положили конец деятельности сентиментализма. Несмотря на то, что эпоха сентиментализма давно завершилась, в литературе продолжают иметь место традиции сентиментализма.

Ключевые слова: азербайджанская литература, сентиментализм, литературное течение, традиции сентиментализма